PLEONASMUL ŞI TAUTOLOGIA NU SUNT SINONIME

I. FUNERIU
Universitatea „Aurel Vlaicu", Arad

Cuvinte.cheie*: pleonasm, tautologie, gândire, stagnare, progres, neologism, eroare de limbaj, redundanță*

Studiile de lingvistică, estetică, filozofie şi logică au evidenţiat un fapt general, altfel destul de simplu: anume că nu întotdeauna redundanţa este condamnabilă şi că, de multe ori, ea este în firea lucrurilor; în consecinţă, expresia lingvistică o exploatează fără complexe, întrucât o redundanţă la un anumit nivel încetează a mai fi redundanţă la alt palier. Dicţionarele – cele mai multe – ignoră această premisă atunci când definesc tautologia, apropiind-o, uneori până la identificare, de pleonasm şi plasând-o, astfel, în categoria erorilor de limbaj.

Dicţionarul de neologisme: „repetarea inutilă, cu alţi termeni, a aceleiaşi idei; pleonasm"; *Dicţionarul de termeni literari*: „greşeală de stil care constă în repetarea inutilă a aceleiaşi idei formulată cu alte cuvinte"; DEX-ul este în vizibil progres, căci el recunoaşte nonidentitatea termenilor unei tautologii şi, prin aceasta, „înaintarea" gândirii: „fenomen sintactic care constă în repetarea unor cuvinte cu acelaşi sens, dar cu funcţii diferite, marcate de obicei prin deosebire de intonaţie". Cel mai popular dicţionar al nostru menţine totuşi ideea că tautologia ar fi o redundanţă, un pleonasm: „greşeală de limbaj care constă în repetarea inutilă a aceleiaşi idei […], cerc vicios" etc.

Într-o teză de doctorat consacrată tautologiei (*Funcţii retorice ale tautologiei. Contribuţii la o retorică a tautologiei,* până în

BDD-A28396 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:16 UTC)

prezent nepublicată)[1], Mircea Breaz prezintă un inventar al formulărilor lexicografice conform cărora tautologia ar fi o greşeală ce trebuie evitată (*eroare semantică, accident semantic, greşeală lexico-gramaticală, viciu de exprimare, vorbire parazitară, cuvinte de umplutură, şablon, clişeu de exprimare, truism* etc.).

Din păcate, definiţiile lexicografice se perpetuează rutinier, ignorând progresele realizate de cunoaştere, mai cu seamă când este vorba de lexeme aparţinătoare domeniului terminologic[2]. În cazul tautologiei, cercetările din ultimii ani au disecat chestiunea, combătând identificarea ei cu pleonasmul. Theodor Hristea: „…spre deosebire de pleonasm (care constituie, cel mai adesea, o greşeală de exprimare), tautologia este un procedeu stilistic, care necesită încă multe clarificări şi o mai precisă delimitare de fenomenele lingvistice înrudite”[3].

Definiţiile lexicografice conform cărora, în cazul tautologiei, gândirea stagnează au fost demolate cu argumente îndreptate împotriva simplificării şi confuziilor nepermise, certificând faptul că numai pleonasmul este o eroare de limbaj, în timp ce tautologia este întruparea unei operaţii intelectuale; structură raţională aşadar, tautologia porneşte de la premise acceptate şi înaintează către concluzii inedite, neaşteptate, dar autentice şi, prin urmare, valabile.

---

[1] Comentariile mele pornesc de la ideile avansate de autor în această teză, pe care le-am interpretat în manieră personală, aplicându-le asupra unor texte literare. Vezi capitolul *Pleonasm* versus *tautologie*, în *Reflecţii filologice,* Arad, Editura Universităţii „Aurel Vlaicu”, 2008, p. 81–91, asupra căruia am revenit cu câteva corecţiuni şi emendări.

[2] Un exemplu din domeniul versificaţiei: toate studiile de specialitate din ultimii 50 de ani au relevat faptul că ritmul iambic nu reprezintă o suită metronomică alcătuită dintr-o silabă neaccentuată şi una accentuată (cum greşit susţineau tratatele de poetică din veacul al XIX-lea); cu toate acestea, în MDA (2003), citim că *iambul* este „un picior metric în care prima silabă este neaccentuată şi cea de-a doua accentuată”! Aceeaşi desincronizare faţă de progresele ştiinţei prozodice persistă la articolul despre *troheu.*

[3] Theodor Hristea, *Structuri pleonastice în presa românească actuală*, în vol. *Stil şi limbaj în mass-media din România,* Iaşi, Editura Polirom, p. 161. Cf. şi Ştefan Munteanu, *Tautologii şi pleonasme*, în *Cuvânt şi cultură*, Timişoara, Editura Amphora, 2000, p. 162 ş.u.

BDD-A28396 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:16 UTC)

Tautologia împinge gândul şi reflecţia mai departe decât aparenţa de stagnare pe care ţi-o poate sugera expresia ei verbală.

Dacă, printr-un miracol SF, Jean Paul Sartre ar putea fi pus la curent cu cercetările recente în domeniu, atunci şi-ar renega cu siguranţă propriile cuvintele – atât de sarcastice, credea el! – adresate criticilor literari: „…tout se passe pour eux comme si la littérature tout entière n'était qu'une vaste *tautologie* [s.n.] et comme si chaque nouveau prosateur avait inventé une nouvelle manière de parler pour rien dire". Citatul acesta are scopul de a ilustra reducţionismul definiţiilor lexicografice şi repercusiunile acestui mod de a privi lucrurile asupra mentalului colectiv, servindu-se de un caz notoriu: Jean Paul Sartre, victimă celebră din palmaresul unui biet articol de dicţionar[1].

Împrejurări biografice din cele mai neaşteptate mi-au stârnit nedumerirea, dar şi curiozitatea deteminându-mă să reflectez asupra chestiunii încă înainte de a apuca să privesc lucrurile din perspectivă, să-i zicem: profesională; le evoc aici, pentru că au legătură cu subiectul nostru, dar acest lucru se va vedea abia mai la vale.

O amintire din copilărie m-a urmărit multă vreme cu puterea unei obsesii; văzusem un film italian din a cărui anecdotică nu mai reţin decât faptul că în urma unor reglări de conturi un mafiot a fost împuşcat. Ţin minte însă exact dialogul dintre mafioţii rămaşi în viaţă:

– Giuseppe è morto!

– Ma come è morto?

– Morto definitivo...

Vexat aproape de absurdul sintagmei argotice *morto definitivo,* l-am provocat pe profesorul meu de franceză (care ştia italieneşte) să-mi explice cum este posibil să mori şi altfel decât definitiv. A calificat replica din film drept o mare prostie, comentând-o superior: „moartea-i moarte, mortu-i mort. Şi cu asta, basta!". Mult mai târziu,

[1] *Le Trésor de la Langue Française Informatisé*: „Procédé rhétorique ou négligence de style consistant à répéter une idée déjà exprimée, soit en termes identiques (ex. *au jour d'aujourd'hui*), soit en termes équivalents (*monter en haut*). Synon. *pléonasme*". Cf. http://atilf.atilf.fr

BDD-A28396 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:16 UTC)

citindu-l pe Haraucourt, am înțeles că poți muri puțin: „partir, c'est mourir un peu", sau, citindu-l pe Horatius, că poți să nu mori chiar de tot: „non omnis moriar, multaque pars mei vitabit libitinam"; încetul cu încetul am ajuns să mă gândesc că, prin tautologia: „moartea-i moarte, mortu-i mort", accentuată de vehemența cvasitautologică „și cu asta, basta", profesorul meu nu făcea altceva decât să justifice replica mafiotului, deși el intenționa, precum mai înainte Jean Paul Sartre, s-o persifleze: adică „l-au omorât, nu mai e nimic de făcut". Și aceasta pentru că tautologiile (*copilu-i copil, omu-i om*), sunt consecința unor procese mentale în mișcare, în cadrul cărora gândirea pornește de la indicarea conceptului și ajunge la explicarea lui. Este evident că puțini vorbitori, chiar dintre cei instruiți, precum lexicografii, conceptualizează progresul gândirii în desfășurarea tautologiei; dar tot atât de evident este faptul că orice *homo loquens* „simte" că termenii tautologiei au funcții gramaticale diferite, iar acest lucru se reflectă prompt în expresia verbală, unde tratamentul diferențiat al accentuării celor doi termeni (subiectul și predicatul) este o realitate de necontestat; vorbitorii intuiesc acest lucru, dovadă că beneficiarul ictusului principal e chiar numele predicativ, care nu identifică, ci *califică.* (*copilul e naiv*, *omul e superior*, sau, după caz, *omul e supus greșelii* etc.)

De altfel, cu simțul lor lingvistic recunoscut, scriitorii exploatează expresivitatea tautologiei în cele mai variate împrejurări. De la idilica urare – îndreptată către „juna Rodică" – a sămănătorilor lui Vasile Alecsandri:

S-ajungi mireasă, s-ajungi crăiasă!
Calea să-ți fie numai cu flori,
Și *casa casă*, și *masa masă*
Și sânul leagăn de pruncușori!

până la dramatismul unor versuri din *Doina* lui Eminescu:

Vai de biet român săracul!
Îndărăt tot dă ca racul,
Nici îi merge, nici se-ndeamnă,
Nici îi este *toamna toamnă*,
Nici e *vară vara* lui
Și-i străin în țara lui.

BDD-A28396 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:16 UTC)

sau până la comicul caragialian din *O scrisoare pierdută*:

Grea *misie, misia* de poliţai… Şi conul Fănică cu coana Joiţica mai stau să-mi numere steagurile… Tot vorba bietei neveste, zice: „Ghiţă, Ghiţă, pupă-l în bot şi-i papă tot, că sătulul nu crede la ăl flămând… Zic: curat! De-o pildă, conul Fănică: *moşia moşie; foncţia foncţie; coana Joiţica coana Joiţica*: trai, neneaco, cu banii lui Trahanache… (luându-şi seama) babachii…”

O cvasitautologie cu totul specială, un fel de repetiţie lămuritoare, descoperim în „solilocul” lui Moş Nichifor Coţcariul, anume în vorbele sale de duh şoptite jupâneşicăi Malca, la ceas de noapte, în plin concert privighetoresc:

– De-acum, jupâneşică, dormi fără grijă, că acuş se face ziuă. Na, c-am stins focul şi am uitat să-mi aprind luleaua! Dar las’ că am scăpărători. *Bată-vă* pustia, privighitori, *să vă bată*, că ştiu că vă drăgostiţi bine!

Limbajul coţcăresc, al cărui echivoc e prezent la tot pasul este trădat, aici, de o transcriere neinspirată: *bată-vă* pentru [*’*]*tă-vă*. Dar, pentru a înţelege exact despre ce este vorba, sunt necesare câteva precizări de natură filologică. Povestioara *Moş Nichifor Coţcariul* a fost publicată prima oară în *Convorbiri literare* la 1 ianuarie 1877. În acelaşi an, câteva luni mai târziu, a apărut şi în broşură separată cu subtitlul: *Povestire glumeaţă*[1]. Între cele două „ediţii” există mici diferenţe de grafie, în general nesemnificative cu o excepţie totuşi care ne pune pe gânduri. În *Convorbiri literare* este:

– *Bată-vă* pustia, privighitori, *să vă bată*

în timp ce în broşură citim:

– *Tă-vă* pustia, privighitori, să vă bată.

La o privire superficială diferenţa este minimă şi fără importanţă. Totuşi, cunoscându-l mehenghi pe Creangă şi înclinat către echivocuri cu bătaie vag lascivă, înclin să cred că cea de-a doua

[1]Vezi *Ion Creangă, Opere* II, Ediţie îngrijită, note şi variante, glosar şi bibliografie de Iorgu Iordan şi Elisabeta Brâncuş. Studiu introductiv de Iorgu Iordan, Bucureşti, Editura Minerva, 1970, p. 221 ş.u. Această cu adevărat excelentă ediţie reproduce însă textul din *Convorbiri literare,* fapt asupra căruia suntem avertizaţi. În capitolul *Note şi variante* este menţionată, cu trimitere exactă, varianta din broşură : *Tă-vă*.

BDD-A28396 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:16 UTC)

grafie nu este întâmplătoare şi că „amendamentul" textualist îi aparţine scriitorului însuşi, fiindcă numai în formula a doua grafia *Tă-vă* trimite la două sensuri, ambele uşor deductibile din context. Abia în momentul în care cititorul este pregătit să-l acuze pe Creangă de ambiguităţi licenţioase[1], scriitorul vine, cu decodarea tautologică: *să vă bată*, obligându-l pe lector să se „ruşineze" de ceea ce i-a putut trece prin minte. Aşa proceda scriitorul nostru la Junimea, aşa procedează şi cu cititorii săi. E de observat, aici, subtilitatea lui Creangă care împinge tacticos cât mai departe decodarea tautologică prelungind astfel suspansul prin inserţia: *pustia, privighitori*. De altfel, *numai această a doua grafie* justifică subtilul comentariu călinescian[2]:

Scriitori ca Creangă nu pot apărea decât acolo unde cuvântul e bătrân, greu de înţelesuri, aproape echivoc şi unde experienţa s-a condensat în forme nemişcătoare […]. Simple replici, repetate de veacuri, ajunse la o conciziune extremă, la o lustruire de cremene. Este cu desăvârşire exclus ca un autor obişnuit să aibă norocul să spună atât de simplu şi cuprinzător: „'Tă-vă pustia, privighitori, să vă bată…" Pentru asta trebuie să fii împins de la spate de milioane de ţărani, să vorbeşti în graiul lor, să fii unul exprimând pe toţi, absolut-obiectivul golit de orice umbră de egotism şi de orgoliu artistic, deşi nelipsit de simţul artei impersonale.

Această uşoară divagaţie textologică din final, pe tema „decodării tautologice", dacă e citită în termeni raţional-semantici, se converteşte într-un argument *sui generis* în favoarea ideii că tautologia este departe de a fi o eroare de limbaj, cum o definesc prea multe dicţionare atunci când o echivalează cu pleonasmul. Dimpotrivă, în conţinutul expresiei tautologice reflecţia (gândirea)

[1]Vezi Eugen Todoran, *Umorul şi ironia în opera lui Ion Creangă* în *Secţiuni literare,* Timişoara, Editura Facla, 1973, p. 40–86, unde sunt citate şi alte texte cuprinzând asemenea aluzii echivoce. La un moment dat, referindu-se la alte texte de aceeaşi natură, autorul face o remarcă ce se potriveşte perfect şi citatului nostru: „Expresia echivocă este anume căutată pentru a da observaţiei o formă mai corosivă, mai potrivită cu intenţiile satirice ale povestitorului" (p. 60).

[2]G. Călinescu, *Ion Creangă*: *viaţa şi opera,* Bucureşti, Editura pentru literatură, 1964, p. 154.

BDD-A28396 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:16 UTC)

nu stagnează, ci e o desfăşurare mentală în plină vervă şi progres, care înaintează către adâncirea cunoaşterii.

PLEONASM AND TAUTOLOGY ARE NOT SYNONYMS

Abstract

Key words: *pleonasm, tautology, thinking, stagnation, progress, neologism, language error, redundancy*

The author comes to the conclusion that speakers tend to consider that pleonasm and tautology are one and the same thing. In this article, the author forwards a semantic clarification of the two terms on a gnoseological basis: in the case of pleonasm, it is found that thinking stagnates (remains the same, adds nothing), despite the verbal inflation (e.g. *a conlucra împreună* / in English “to co-operate together/to collaborate together”), while in the case of tautology, thinking seems to progress (*a child is a child* = "the child is innocent"). Pleonasm, therefore, is a language error which must be eradicated, while tautology should be accepted as the expression of a valid thinking.

BDD-A28396 © 2017 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:16 UTC)